

SOCIJALNA KOGNICIJA

Socijalna psihologija, 26.2.2024.

Slučaj Michael-a Brown-a iz 2014. godine

George Floyd, maj 2020.

Unarmed people killed by police: more than twice as many black than white

● Unarmed ● Armed or unknown

White

15.0%

Hispanic/Latino

25.4%

Black

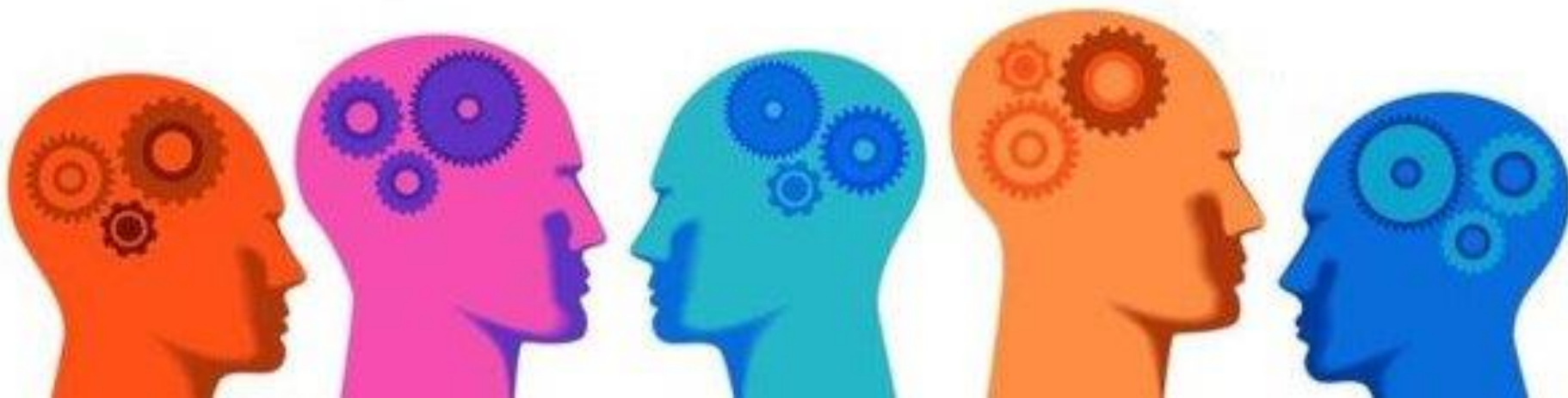
31.9%

SOURCE: The Counted (1 January 2015 - 31 May 2015)

Zašto?

SOCIJALNA KOGNICIJA

**Ljudi nisu ni upola promišljeni i racionalni
koliko misle da jesu!**

- **Socijalna kognicija: automatsko i kontrolisano mišljenje**
  - **Odlike** automatskog i kontrolisanog mišljenja
  - **Od čega zavisi** koji oblik kognicije koristimo?

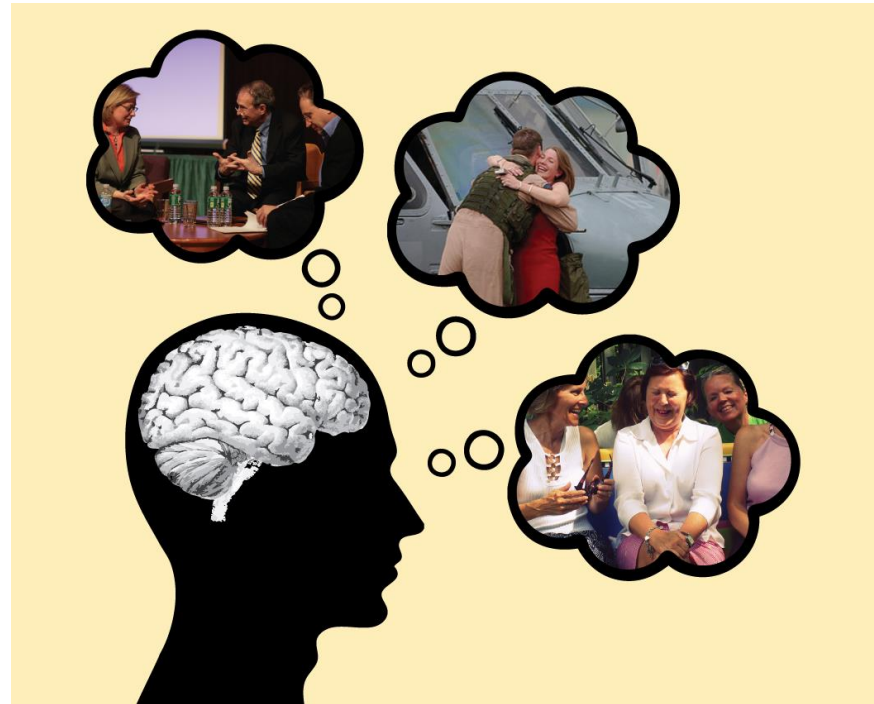
AUTOMATSKO MIŠLJENJE:

- **Scheme**
  - **Funkcije** shema
  - **Aktiviranje** shema: koje sheme primenjujemo?
    - Dostupnost
    - Udešenost tj. primovanje
  - **Održavanje** shema
    - Potvrđivanje očekivanog
    - Samoispunjujuće proročanstvo
- **Heuristike**
  - Heuristika dostupnosti
  - Heuristika reprezentativnosti
  - Heuristika pomaka sa uporišta

O čemu ćemo danas pričati?

SOCIJALNA KOGNICIJA

- **Socijalna kognicija** je način na koji ljudi misle o sebi i socijalnom svetu, tj. kako biraju, tumače, pamte i koriste socijalne informacije prilikom donošenja sudova i odluka

SOCIJALNA KOGNICIJA

- Faze socijalne kognicije:
  - Opažanje informacija iz socijalne sredine
  - Konstruisanje predstava na osnovu iskustva
  - Upravljanje predstavama (obrađujemo primljeni sadržaj)
  - Odluke, sudovi, namere i ponašanje kao rezultat prethodnih faza
- **Svaka od ovih faza socijalne kognicije se može odvijati automatski ili kontrolisano!**

SOCIJALNA KOGNICIJA

AUTOMATSKO MIŠLJENJE

- često se naziva „**Sistem 1**”
- **operiše automatski, brzo, uz malo ili nimalo truda, bez osećaja svesne kontrole i ulaganja napora**
- baziran na automatizovanim analizama naše sredine koje su nastale **na osnovu naših prošlih iskustava i znanja o svetu**
- automatski kognitivni sistem je asocijativan

KONTROLISANO MIŠLJENJE

- često se naziva „**Sistem 2**”
- **kontrolisano razmišljanje, racionalno, sporije, namerno, svesno, ulaže se više truda**
- mentalne aktivnosti koje zahtevaju **trud i pažnju**, uključujući i kompleksne operacije
- povezuje se sa subjektivnim **osećajem aktivnosti, izbora i koncentracije**

SOCIJALNA KOGNICIJA

**AUTOMATSKO
MIŠLJENJE**

**KONTROLISANO
MIŠLJENJE**

Koji oblik mišljenja preovladava i dominira većim delom naše mentalne aktivnosti?

Ljudi često precenjuju zastupljenost kontrolisane kognicije u odnosu na automatsku!

ZADATAK 1

Palica i lopta koštaju 1,10 dolara.
Palica košta dolar više od lopte.
Koliko košta lopta?

- Većina vas je odgovorila 10 centi.
- **Tačan odgovor je 5 centi.**
- Čak i ako ste tačno odgovorili, prvi odgovor koji vam je pao na pamet je bio „10 centi“.
- Zadatak nije težak, pa izostaje provera tačnosti odgovora – tj. nastojimo da se prebacimo u „automatski mod“!
- sistem 2 (kontrolisano mišljenje) je jedan veliki **lenjivac**!

KAKO FUNKCIONIŠU OVA DVA VIDA KOGNICIJE?

- ljudi svoju inicijalnu procenu baziranu na automatskom mišljenju mogu promeniti ukoliko ulože trud i napor u razmišljanje
- **PRIMER: Strupov zadatak (Stroop's test)**
- Ispitanicima se na ekranu prikazuju reči koje označavaju boje (npr. zeleno, plavo...) ali su te reči nekada ispisane onom bojom koju imenuju (kongruentne), a nekada nekon drugom (inkongruentne).
- Zadatak ispitanika je da imenuje boju kojom je reč ispisana.

Strupov test:
imenujte boju kojom je napisana reč

Zeleno Crveno Plavo
Ljubičasto Plavo Zeleno

Plavo Ljubičasto Crveno
Zeleno Crveno Ljubičasto

AUTOMATSKA KOGNICIJA

- ***Zašto postoji automatska kognicija?***
  - svet socijalne interakcije je **kompleksan** i vrvi informacijama
  - mi imamo **ograničen kognitivni kapacitet**
  - automatska kognicija je usmerena na **očuvanje mentalne energije**, ona **pojednostavljuje** naše kognitivno funkcionisanje

AUTOMATSKA I KONTROLISANA KOGNICIJA

- Od čega zavisi da li ćemo koristiti automatsko ili kontrolisano mišljenje?
Tj. kad ćemo „uključiti“ kontrolisano, a kad automatsko mišljenje?
- **Da li imamo prethodno iskustvo** sa sličnim situacijama, ulogama, objektima, osobama?
  - iskustvo —> oslanjanje na *scheme*
- **Kognitivno opterećenje tj. ograničenost mentalnih kapaciteta**
  - Kada smo umorni, kognitivno preopterećeni, zaokupljeni drugom aktivnošću... oslanjamo se na automatsko mišljenje
- **Motivacija tj. važnost**

AUTOMATSKA I KONTROLISANA KOGNICIJA

Da li su automatska i kontrolisana kognicija dve jasno isključive i odvojene kategorije?

Nije neophodno da postoje sve odlike **automatskog**
(nesvesno, nema truda i napora, nije usmerena pažnja, nevoljna i spontana radnja...)

ili **kontrolisanog** mišljenja

(svesno, fokusirana pažnja, ulaganje napora, voljna radnja...)

da bismo znali da li je kognicija pretežno automatska ili kontrolisana!

Npr. koje odlike kontrolisane kognicije su nedostajale
kad ste računali cenu palice i lopte?

VEŽBA: Da li su ovi procesi automatski ili kontrolisani?

(obrazložiti odgovor)

1. Dopunite izreku „ko rani rani...”
2. Kažete nekome svoj datum rođenja
3. Napravite zgrožen izraz lica pri pogledu na strašnu sliku
4. Parkirate se na uzanom prostoru
5. Usredsređujete pažnju na klovnoe u cirkusu
6. Odgovarate na pitanje: Koliko je $2+2$?
7. Pročitajte par reči na velikom bilbordu
8. Razumevanje jednostavne rečenice
9. Vozite kola na praznom autoputu
10. Tražite pogledom sedu ženu po prostoriji
11. Nekoga koga sretnete svrstate u neki stereotip
12. Pripremate se za pucanj startnog pištolja koji označava početak trke
13. Usredsređujete se na glas određene osobe u prepunoj bučnoj prostoriji
14. Uočili ste prizvuk neprijateljstva u glasu druge osobe
15. Orijentisali ste se prema izvoru iznenadnog zvuka
16. Kopate po sećanju da biste utvrdili prirodu nekon neočekivanog zvuka
17. Reakcija na neku iznenadnu pretnju
18. Održavate veću brzinu hoda nego što je za vas prirodno
19. Kontrolišete prikladnost svog ponašanja u nekoj društvenoj situaciji
20. Opažate da je jedan predmet udaljeniji od drugog
21. Brojite učestalost pojavljivanja slova A na jednoj stranici teksta

AUTOMATSKA I KONTROLISANA KOGNICIJA

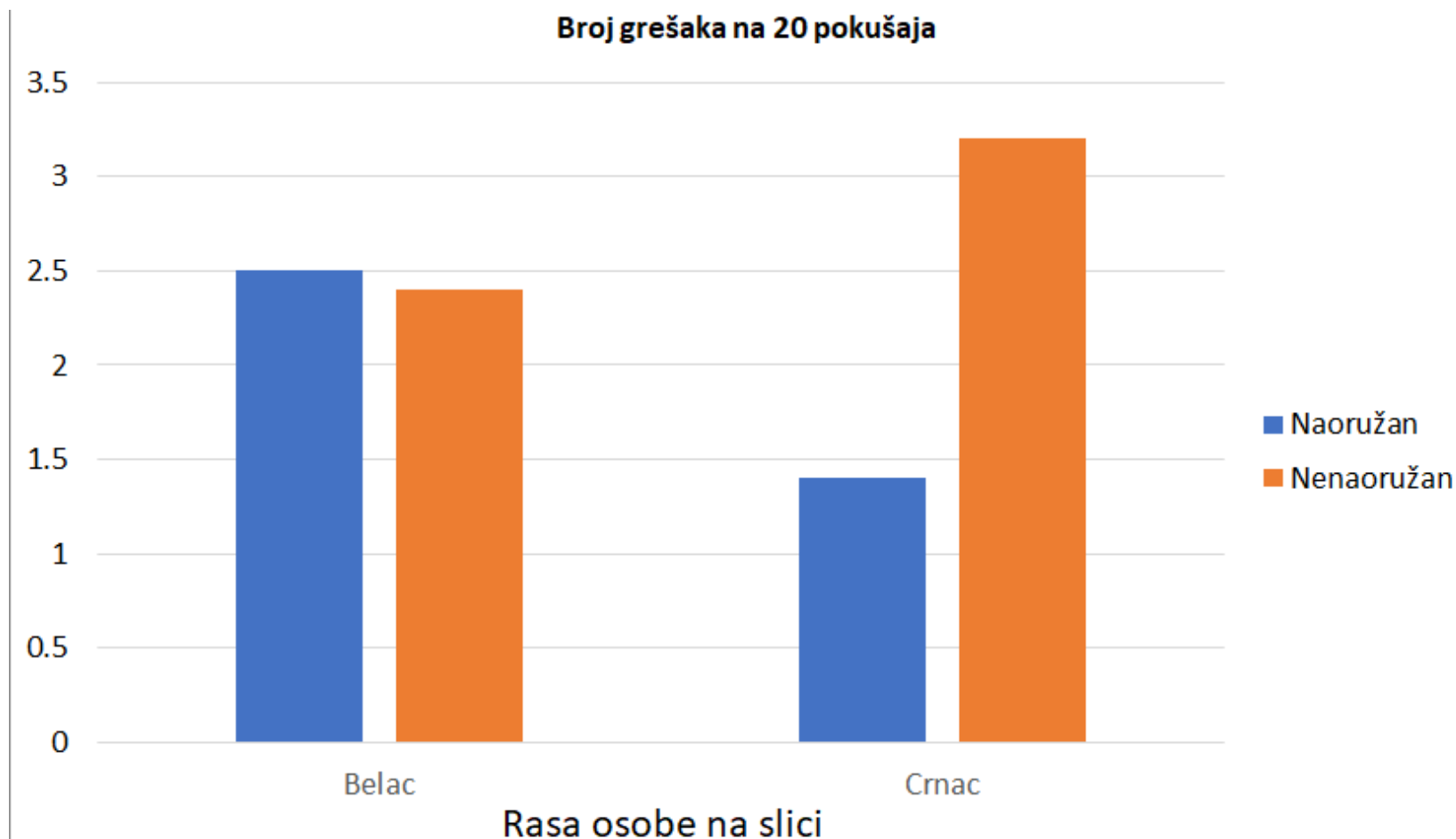
- Istraživanje Correll-a i saradnika (2002)
  - ispitanici igraju video igricu u kojoj im se na ekranu pojavljuju fotografije osoba crne ili bele rase
  - Zadatak je da pucaju ako ta osoba drži oružje, tj. da ne pucaju ako drži neki drugi bezopasan predmet (npr. mobilni telefon)

AUTOMATSKA I KONTROLISANA KOGNICIJA

Istraživanje Correll-a i saradnika (2002)

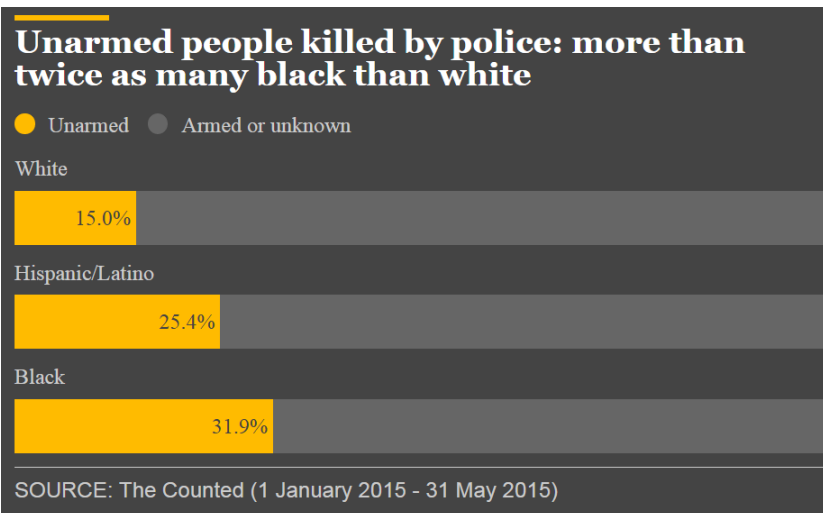
AUTOMATSKA I KONTROLISANA KOGNICIJA

- Implicitna socijalna kognicija (Greenwald & Banaji, 1995):
  - Implicitni stavovi
  - Implicitni stereotipi
- Implicitni stavovi i stereotipi dolaze iz automatskog sistema, što znači da ih ljudi nisu svesni, ne mogu da izveštavaju o njima
- Koreliraju nisko sa eksplicitnim stavovima i stereotipima koji se mere upitnicima (koji dolaze iz kontrolisanog sistema)

Kako bismo sad objasnili ovo?

George Floyd, maj 2020.

Slučaj Michael-a Brown-a iz 2014. godine

Ukorenjenost rasnih stereotipa u USA i to prvenstveno u automatskoj kogniciji!

Relativno lako menjamo eksplicitne (kontrolisane) stavove i stereotipe, ali mnogo teže implicitne koji dolaze iz automatske kognicije.

Ipak, implicitna kognicija je posledica naših **prethodnih iskustava** i nije nužno loša (kao što se može činiti)!

- **Socijalna kognicija: automatsko i kontrolisano mišljenje**
  - **Odlike** automatskog i kontrolisanog mišljenja
  - **Od čega zavisi** koji oblik kognicije koristimo?

AUTOMATSKO MIŠLJENJE:

- **Scheme**
  - **Funkcije** shema
  - **Aktiviranje** shema: koje sheme primenjujemo?
    - Dostupnost
    - Udešenost tj. primovanje
  - **Održavanje** shema
    - Potvrđivanje očekivanog
    - Samoispunjujuće proročanstvo
- **Heuristike**
  - Heuristika dostupnosti
  - Heuristika reprezentativnosti
  - Heuristika pomaka sa uporišta

O čemu ćemo danas pričati?

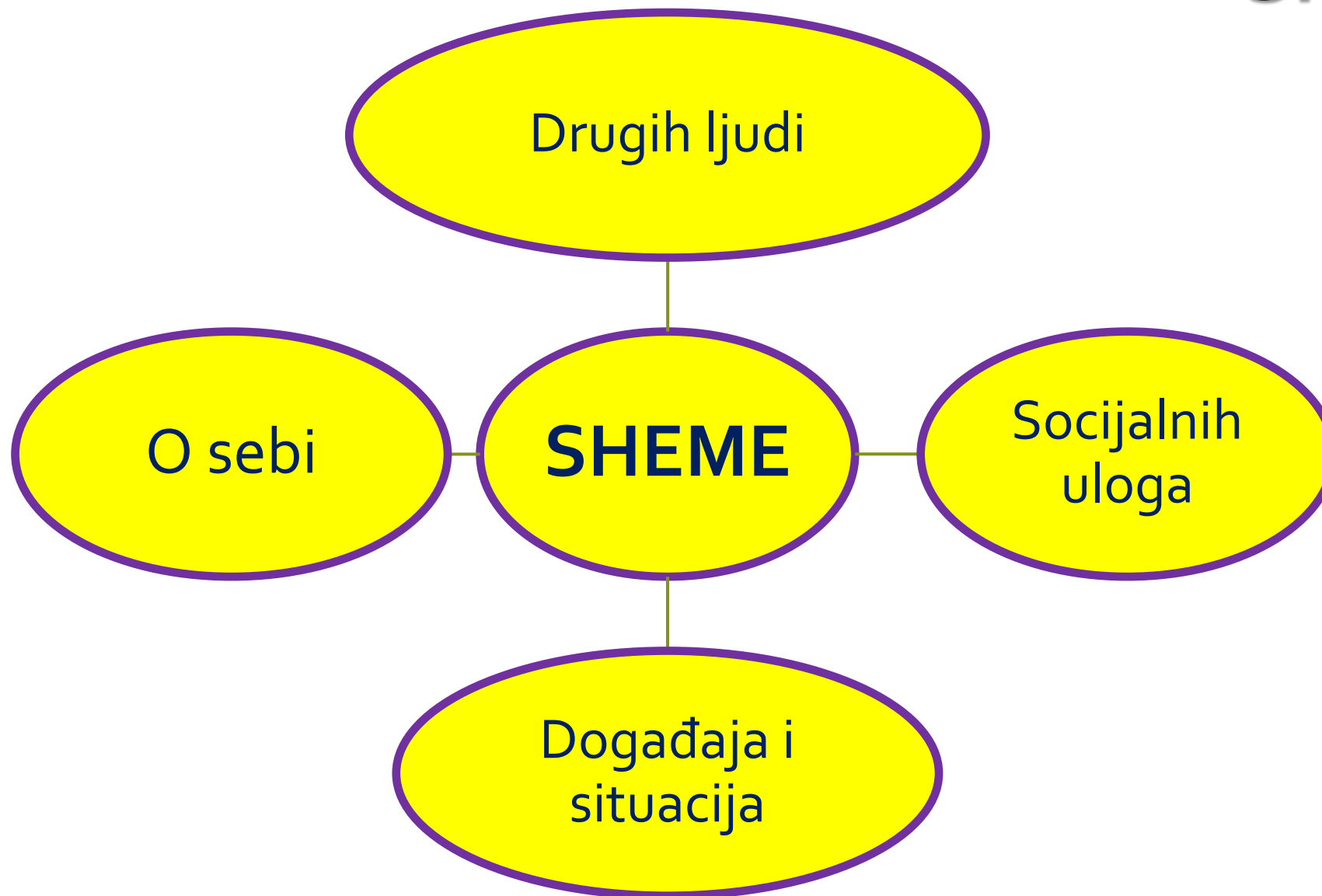
AUTOMATSKA KOGNICIJA

- *Zašto se dešava da ljudi formiraju pogrešne utiske, izvode pogrešne zaključke ili donose pogrešne odluke?*
- **automatsko mišljenje iako je efikasno, nije uvek tačno!**
- **„kognitivne škrtice“** – ljudi mnoge odluke i zaključke donose nesvesno (tj. automatski) jer tako štede svoju mentalnu energiju, ali to nekada ide na uštrb tačnosti
- ljudi koriste **mentalne prečice** kako bi smanjili količinu informacija koje primaju iz okoline i bili efikasniji u zaključivanju
- **Scheme i heuristike** su osnova automatskog mišljenja

SHEME

- automatska kognicija je bazirana na shemama
- **SHEME** su strukturisane saznanje celine koje ljudi stvaraju da bi organizovali svoje znanje o socijalnom svetu u vezi sa nekom temom ili područjem, a koje utiču na informacije koje ljudi uočavaju, o kojima misle i koje pamte.
- to su reprezentacije socijalnih objekata, relacija, događaja i sl.

SHEME

FUNKCIJE SHEMA

- 1) **organizovanje naših znanja** o svetu oko sebe i uvođenje smisla u svet koji nas okružuje
- 2) „**popunjavanje rupa**“ u poznavanju sveta
  - što su informacije kojima raspolažemo dvosmislenije ili nepotpunije, više koristimo sheme da popunimo praznine
  - *Priča o Džeku i Barbari*

Shemama štedimo vreme i energiju, postizemo veću efikasnost, olakšavamo donošenje odluka

Sheme utiču na sve kognitivne procese: pažnju, pamćenjem, prisećanje, izvođenje zaključaka, donošenje odluka...

AKTIVIRANJE SHEMA

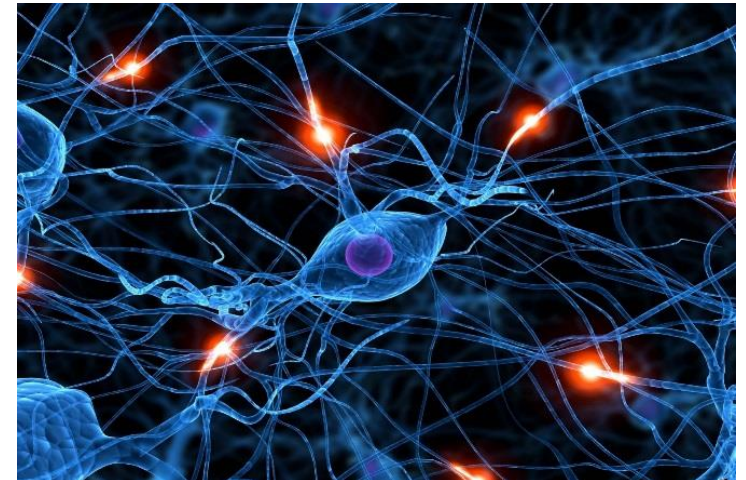
Koja shema će se aktivirati u konkretnoj situaciji?

Dostupnost

- ako je neka shema ili koncept istaknutiji (salijentniji) u našoj kogniciji, verovatnije je da će biti upotrebljena pri objašnjavanju socijalnog sveta
- To su sheme koje su **trajno dostupne**, jer su bile često u prošlom iskustvu: stalno su aktivne i spremne za upotrebu

Udešavanje ili primovanje (eng. priming)

- sheme koje su **trenutno dostupne**
- nedavna iskustva povećavaju dostupnost neke sheme, osobine ili pojma

DOSTUPNOST I PRIMOVANJE

Ako ste upravo na ulici videli
alkoholičara kako se tetura,
aktiviraće se shema alkoholičara!
PRIMOVANJE!

Ako npr. u porodici imate
alkoholičara, pa i osobu u autobusu
kategorišete kao alkoholičara.
DOSTUPNOST!

OBJASNITE RAZLIKU!

PRIMOVANJE

Kako ćete dopuniti nedostajuće slovo tako da formirate reč? (reč je na engleskom jeziku)

Ako ste prethodno videli ove slike?

So_p

Ako ste prethodno videli ove slike?

So_p

ODRŽAVANJE SHEMA

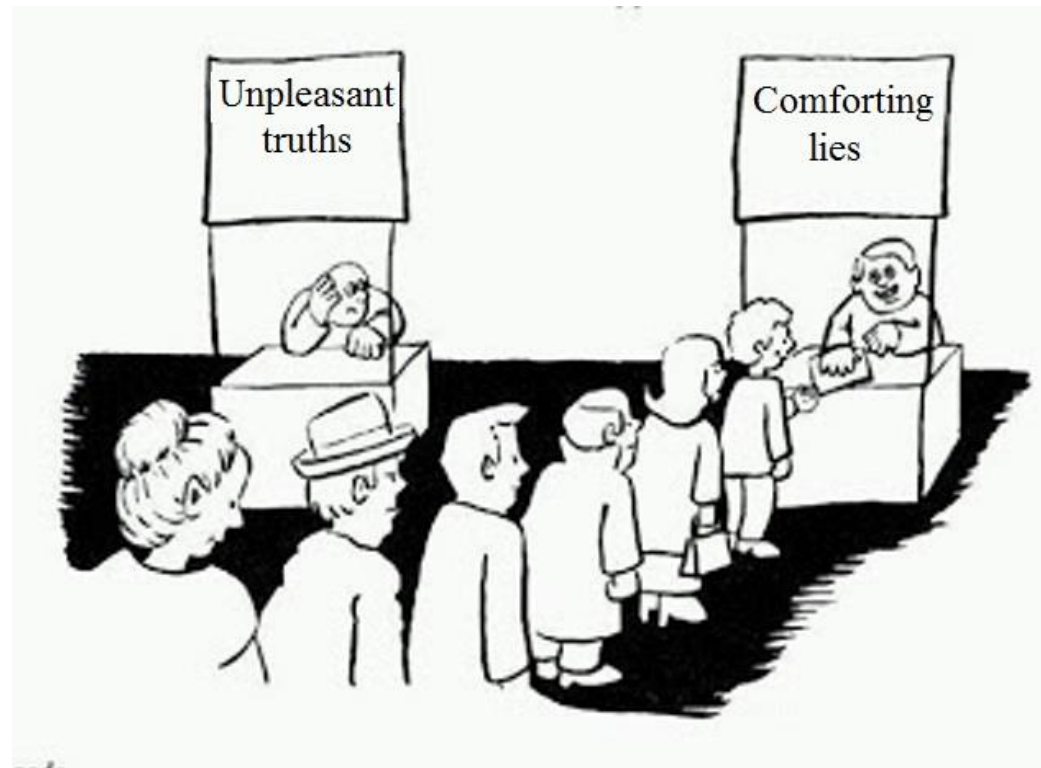
- Sheme se često održavaju uprkos tome što su se u prošlosti pokazale kao netačne.
- **Efekat postojanosti** – ljudi istrajavaju u svojim uverenjima (shemama) čak i kad je dokaz za ta uverenja opovrgnut.
- Zašto?

OBJAŠNJENJA:

1. Potvrđivanje očekivanog
2. Samoispunjujuće proročanstvo

ODRŽAVANJE SHEMA: Potvrđivanje očekivanog

- Traženje informacija koje će potvrditi očekivanja (koje se uklapaju u naše sheme) i selektivno ignorisanje informacija koje bi mogle da opovrgnu ta očekivanja (koje se ne uklapaju u sheme)

ODRŽAVANJE SHEMA: Potvrđivanje očekivanog

Rosenhanov eksperiment (1973):

- **I DEO:** 8 pseudopacijenata (lažnih pacijanata) koji su simulirali auditorne halucinacije
- Nakon što su primljeni na lečenje, svi se ponašali normalno i tvrdili da se osećaju dobro, da više nemaju auditorne halucinacije
- Dijagnoze: 7 SCH i 1 manično-depresivna psihoza (u remisiji); prosečna dužina boravka u bolnici 19 dana;
- veći broj drugih pacijenata (35 od 118) prepoznao da su u pitanju uljezi!
- Svi su primorani da priznaju da su psihotični i da uzimaju anti-psihotike da bi bili pušteni

ODRŽAVANJE SHEMA: Potvrđivanje očekivanog

Rosenhanov eksperiment (1973):

Izjava pacijenta:

- ...“imao sam blisku vezu sa majkom, ali sam sam bio dosta udaljen od oca tokom detinjstva. Pa ipak, tokom adolescencije i kasnije, otac mi je postao blizak prijatelj, dok je moj odnos sa majkom zahladio. Moj trenutni odnos sa suprugom je obično blizak i topao, iako povremeno imamo svađe i razmene besa. Deca retko dobijaju batine.”

Interpretacija dijagnostičara koji “zna” da pacijent ima dijagnozu šizofrenije:

- ...“Ovaj 39-ogodišnji belac pokazuje dugu istoriju ambivalencije u bliskim odnosima koja datira još od ranog detinjstva. Topao odnos sa majkom je zahladio tokom adolescencije. Distanciran odnos sa ocem vremenom je postao intenzivniji. Nedostaje emocionalna stabilnost. Njegovi pokušaji da kontroliše svoje emocije u odnosu prema ženi i deci povremeno prekidaju ispadi besa, a u sučaju dece, batine. Iako tvrdi da ima više dobrih prijatelja, i u tim odnosima se javlja ambivalencija.”

ODRŽAVANJE SHEMA: Potvrđivanje očekivanog

Rosenhanov eksperiment (1973):

- **II DEO:** Doktori iz drugih bolnica tražili da im pošalju lažne pacijente da bi dokazali da će ih prepoznati (Rosenhan je pristao)
- U naredna 3 meseca od 193 novopristigla pacijenta, 41 procenjen kao uljez, a 42 kao sumnjivi
- Rozenhan nije poslao nijednog pseudopacijenta

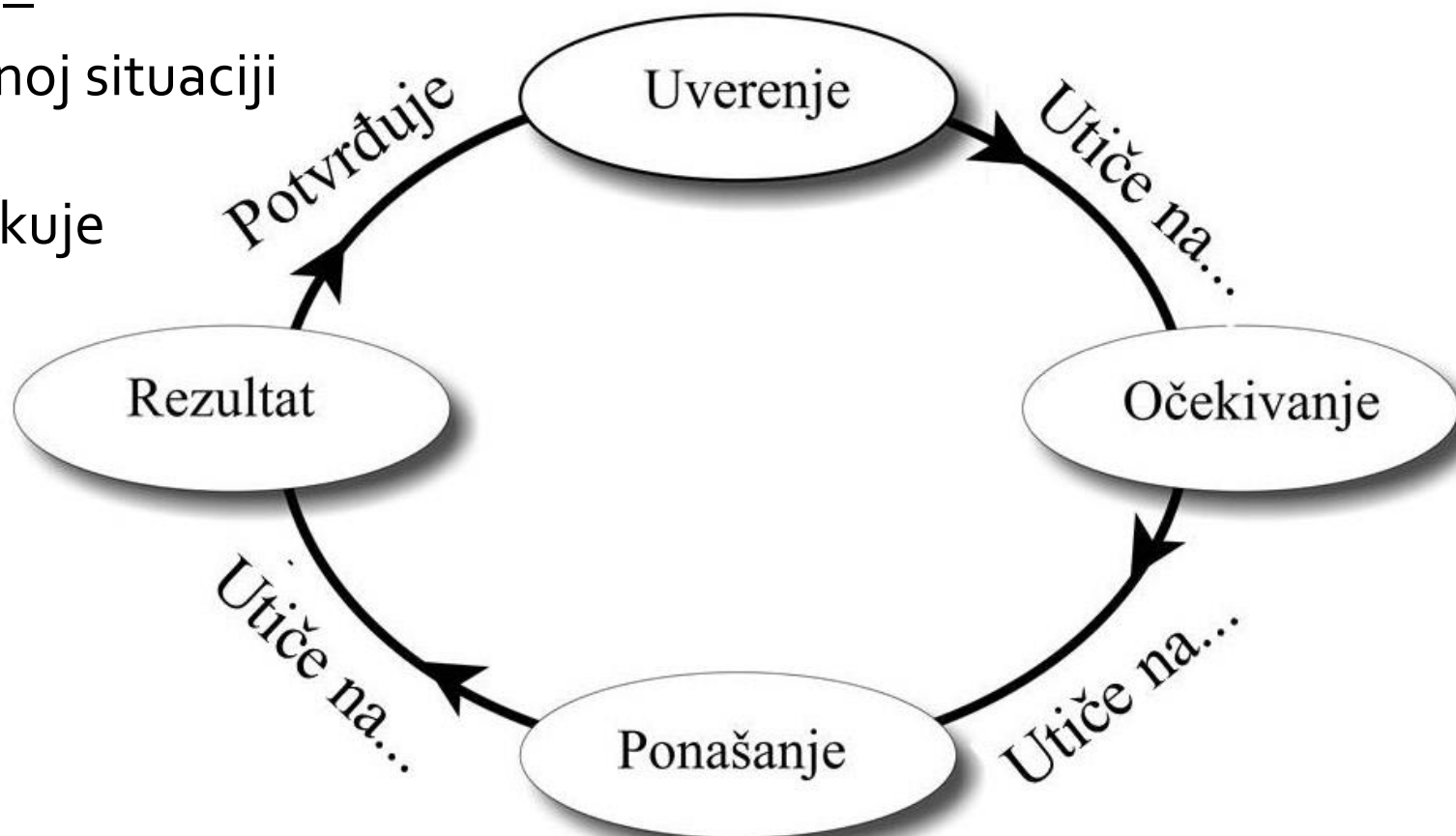
ODRŽAVANJE SHEMA: Samoispunjujuće proročanstvo

Experiment Rosenthal-a & Jacobson-a (1968):

- Đaci u jednoj osnovnoj školi radili su IQ test. Zatim su istraživači nasumično odabrali imena koja su saopštili učiteljima i rekli im je da su to deca od kojih se očekuje da “procvetaju” tokom školske godine.
- **Rezultat:** Na kraju školske godine kada su sva deca ponovo testirana, “deca cveće” su imala značajno veći priraštaj IQ u odnosu na drugu decu.
- *Zašto?*
- Učitelji su obraćali više pažnje i drugačije tretirali „decu cveće“, tj. više su ih kognitivno podsticali.

ODRŽAVANJE SHEMA: Samoispunjujuće proročanstvo

Samoispunjujuće proročanstvo –
proces kojim očekivanje o socijalnoj situaciji
menjanja socijalno okruženje
kako bi se kreiralo ono što se očekuje

HEURISTIKE

- **Heuristike** predstavljaju prečice u razmišljanju o socijalnom svetu, to je primena određenih pravila u (automatskom) mišljenju, to su pravila u procesiranju informacija.
- Dovode do bržeg i efikasnijeg prosuđivanja (u razumnom vremenu)
- Koristimo ih onda kada nemamo gotove sheme ili kada imamo previše shema koje možemo primeniti
- **Vrste heuristika:**
  - Heuristika dostupnosti
  - Heuristika reprezentativnosti
  - Heuristika pomaka s uporišta

HEURISTIKA DOSTUPNOSTI

Koliki je doprinos (u procentima) vas,
a koliki vašeg cimera/cimerke
u spremanju stana i drugim kućnim poslovima?

HEURISTIKA DOSTUPNOSTI

- Donošenje suda na osnovu **lakoće** sa kojom se možemo nečega setiti (što nam je dostupno u memoriji)
- Tendencija da događaje koji se **lakše pamte** percipiramo kao da će se **dogoditi verovatnije i češće** nego događaji kojih se teže prisećamo
- Šta doprinosi dostupnosti tj. lakoći prisećanja događaja:
  - Dramatičnost događaja
  - Lično iskustvo, naročito ako je bilo živopisno, dostupnije je od iskustava drugih i od statističkih informacija

HEURISTIKA DOSTUPNOSTI

Da li su razvodi i seksualni skandali češći među političarima i estradnim zvezdama ili među običnim ljudima?

Treba da putujete.
Prošle nedelje se desio sudar dva voza
i bilo je mnogo žrtava.
Birate da ipak idete autobusom.

Ako živite u trusnom području procenjivaćete da se godišnje desi veći broj zemljotresa na planeti Zemlji nego ako živite u ne-trusnom području.

U prodavnici ste i treba da kupite kafu.
Kafa vam nije previše bitna i ne pijete je.
Koju ćete kafu kupiti? Cena je ista.

HEURISTIKA REPREZENTATIVNOSTI

- Mentalna prečica kojom ljudi klasifikuju objekte s obzirom na to koliko su slični tipičnom slučaju

Ko je univerzitetski profesor?

HEURISTIKA REPREZENTATIVNOSTI

Ko je vojno lice?

HEURISTIKA POMAKA SA UPORIŠTA

- Tendencija da prosuđujemo koristeći neki broj ili vrednost kao polaznu tačku, pa se kao posledica toga nedovoljno pomaknemo sa tog uporišta prilikom davanja procene

Da li je Gandhi imao više od 100 godina kada je umro?

Da li je Gandhi imao više od 60 godina kada je umro?

Razlike shema i heuristika

- **Scheme:**

- Organizovane strukture znanja iz određenog domena
- Kognitivni okvir u koji smeštate nove informacije, znanja, iskustva
- Može da utiče na procesiranje (na heuristiku), ali za shemu nije neophodno postojanje heuristike
- Npr. nepristojna osoba → očekivana ponašanja, povezane osobine ličnosti...

- **Heuristike:**

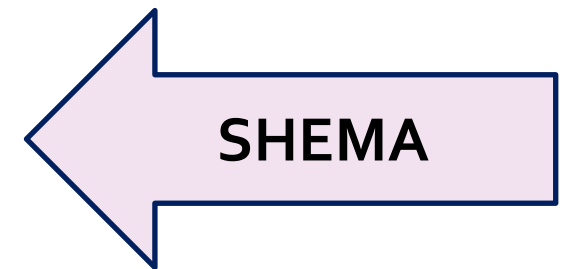
- Određena pravila u procesiranju informacija, mehanizmi rešavanja problema, „algoritmi“
- Nisu nužno povezane sa određenim shemama, ali mogu biti
- Više je povezana sa tim **kako** osoba donosi odluku, nego šta je sadržaj
- Npr. ako je nešto skupo, sigurno je kvalitetno

Razlike shema i heuristika

U prodavnici ste i treba da kupite kafu.
Kafa vam nije previše bitna i ne pijete je.
Kupićete kafu koja vam je odnekud poznata (npr. sa reklame).

U prodavnici ste i treba da kupite kafu.
Pošto često kupujete kafu, ne razmišljate puno o vašem
trenutnom izboru, nego uzimate onu koju uvek kupujete.

OBAVEZNA LITERATURA:

- Aronson, Wilson, Akert (2005). Socijalna Kognicija, u knjizi *Socijalna psihologija* (str. 57-86).
- Koristite prezentaciju kao pomoć u učenju!

PREPORUKA ZA ČITANJE:

- Kaneman, D. (2015). *Misliti, brzo i sporo*. Smederevo: Heliks.

